

ELEMENTI HRVATSKE DRUŠTVENO-POLITIČKE SCENE U SVJETLU NAČELA SUPSIDIJARNOSTI

Nenad MALOVIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
nenad.malovic@vz.t-com.hr

Sažetak

U članku se na temelju istraživanja provedenog u okviru projekta »Supsidijarnost u hrvatskom društvu« pokušava iščitati stanje u hrvatskom društvu s obzirom na supsidijarnost pod političko-društvenim vidom. Pretpostavka i polazište supsidijarnosti je pozitivna antropologija: ljudska osoba i obitelj. Supsidijarnost pretpostavlja čovjekovu svijest o osobnoj odgovornosti za sebe i zajednicu u kojoj živi, volju za angažmanom za zajedničko dobro i osjećaj efikasnosti takve zauzetosti. Analiza istraživanja započinje pitanjem povjerenja građana u različite institucije gdje se pokazalo da najmanje povjerenja građani imaju u državne institucije dok veliko povjerenje imaju u sebe same. Kao hendikep u razvoju supsidijarnosti prepoznaje se neprirodni tijek i preskakanje druge reforme demokracije koja je trebala stvoriti uvjete za treću reformu koja se javlja kao odgovor na transnacionalne gremije. Prevelika očekivanja od države da rješava probleme koji se tiču svakodnevnog života izvlače na površinu naslijeđe dugotrajnog života u totalitarnom režimu. To se ogleda i u stupnju (ne)razvijenosti civilnog društva u Hrvatskoj. Budući da bi civilno društvo trebalo biti subjekt supsidijarnosti, može se zaključiti da takav subjekt u Hrvatskoj ne postoji. Ipak, postoji određena socijalna osjetljivost koja se povezuje sa zadaćama udruga civilnog društva, što daje naslutiti jedan pozitivni, primarni potencijal za razvoj supsidijarnosti te skreće pozornost na važnost građanskih vrlina u tom procesu. U Hrvatskoj, međutim, nije dovoljno razvijena svijest o važnosti civilnog društva i dobrovoljnog angažmana građana za zajedničko dobro što je vidljivo iz visokog postotka ispitanika koji nisu članovi nijedne udruge. To je pak posljedica osobnog osjećaja nemoći glede sudjelovanja u važnim odlukama bilo na lokalnoj bilo na regionalnoj bilo državnoj razini. Zaključno se konstatira nepostojanje supsidijarnosti u hrvatskom društvu, ali i postojanje pretpolitičkih preduvjeta za njezin razvoj uz ozbiljan angažman države, odnosno političkih elita.

Ključne riječi: supsidijarnost, povjerenje u institucije, civilno društvo, reforma demokracije, građanska vrlina.

Uvod

Govor o supsidijarnosti u društvenom i političkom području ne može se razumjeti bez pogleda na antropologiju koja leži u temelju shvaćanja supsidijarnosti. Pretpostavka i polazište supsidijarnosti jest pozitivna antropologija, tj. ljudska osoba i, usko s njom povezana, primarna ljudska zajednica, tj. obitelj. I jedna i druga imaju prednost pred društvom i državom. Takvo načelno (teorijsko) pozicioniranje osobe i obitelji uključuje i određene pretpostavke potrebne za ostvarenje supsidijarnosti: svijest o osobnoj odgovornosti za sebe i za zajednicu (gledano »od dolje«, iz perspektive člana zajednice, bez formalnog obnašanja političke ili društvene funkcije), volja za angažmanom za zajedničko dobro na dobrovoljnoj bazi i osjećaj da takva zauzetost donosi plodove jer u protivnom samo iscrpljuje potencijale i generira frustracije. U društveno-političkom smislu, zemlje zapadnjačke civilizacije nalaze se u fazi tzv. treće reforme demokracije¹ koja je nastala kao odgovor na krizu države nacije stvaranjem nadnacionalnih i transnacionalnih entiteta koji preuzimaju određene ingerencije nacionalnih država. Taj je proces rezultirao udaljavanjem od baze mjesta donošenja političkih i drugih odluka, tim više što vodstva nadnacionalnih organizacija nisu izabrana demokratskom procedurom. Takav razvoj situacije ima posljedicu samoorganizaciju »baze« (izvor suvereniteta) u smislu udruga civilnoga društva preko kojih se nastoji barem dio kompetencija vratiti u bazu ili utjecati na donošenje odluka.

U analizi odgovora istraživanja »Supsidijarnost u hrvatskom društvu« provedenog tijekom prosinca 2009. godine, oslanjat ćemo se na elemente društvenog i političkog života koji su teoretski obrađeni i objavljeni u *Bogoslovskoj smotri* 2009. godine.²

1. Reforma demokracije

Važnu ulogu u povezivanju građana u društvu igra povjerenje. Bez međusobnog povjerenja nemoguća je učinkovita suradnja. Stoga je korisno svratiti pozornost na odgovore na prvo pitanje iz istraživanja, o tome koliko povjere-

¹ U prvoj fazi gradovi države prelaze iz nedemokratskog statusa u demokratske entitete i republike, a u drugoj se direktna demokracija pretvara u indirektnu, tj. predstavničku. Usp. Josip GRBAC, Političko-društveni vid supsidijarnosti. Teoretsko utemeljenje supsidijarnosti u društvenom i političkom životu, u: *Bogoslovska smotra*, 79 (2009.) 1, 11–61, ovdje 33.

² Usp. Josip GRBAC, Političko-društveni vid supsidijarnosti, 32–43. U spomenutom članku Josipa Grbca nalazi se, na temelju recentne literature, teoretski razrađena podloga političko-društvenog vida supsidijarnosti. Ova naša interpretacija istraživanja nadovezuje se na spomenutu teoretsku razradu. Stoga se, da bi se spriječila nepotrebna ponavljanja, ovdje referira na dodatnu literaturu samo kada se to čini neophodnim.

nja građani imaju u različite formalne institucije i neformalne institute. Naime, povjerenje u institucije daje nam uvid u socijalni potencijal društva. Najviše povjerenja ispitanici imaju u obitelj (56,1% mnogo i 32,3% dosta), zatim u brak (43,9% mnogo i 32,7% dosta) te prijatelje (36,7% mnogo i 49,1% dosta). Susjedi stoje malo lošije (samo 15,1% mnogo, ali još uvijek 47,4% dosta). To veliko povjerenje na razini primarnih odnosa među ljudima upućuje na ispunjenje antropoloških uvjeta mogućnosti za razvoj društva prema načelu supsidijarnosti. S pitanjem o povjerenju u institucije možemo povezati i pitanje ispitanicima koliko imaju povjerenja u sebe (15. pitanje). U postotku 43,0% ispitanika ima mnogo, a 48,3% dosta povjerenja u sebe, što također govori u prilog pretpostavkama za razvoj supsidijarnosti. Naime, povjerenje u sebe i u svoje sposobnosti preduvjet je ozbiljnog angažmana u zajednici čijoj izgradnji pojedinac sa svojim sposobnostima može pridonijeti. Visok stupanj povjerenja u sebe i primarne ljudske zajednice, tj. u tvorevine iz osjećajne sfere kao što su obitelj i prijatelji, nudi dobru početnu poziciju za ozbiljenje načela supsidijarnosti. Djelovanje prema načelu supsidijarnosti pak jača demokratski princip jer podsjeća državu da najviši i sveobuhvatni monopol prava i moći ne silazi odozgor, nego izvire odozdo, od samih građana koji političku moć prenose na državu pod uvjetom da im država služi, tj. da im bude *subsidium*.³

S druge strane, nepovjerenje prema državnim institucijama (prema Vladi RH 36,9% uopće ne, 41,2% malo; prema Hrvatskom saboru 37,8% uopće ne, 44,0% malo; prema sudskoj vlasti preko 70% uopće ne ili malo), čak i prema lokalnoj vlasti, tj. gradovima i općinama (ca. 70% uopće ne i malo) i Europskoj uniji (ca. 60% uopće ne i malo) na tragu je krize demokracije koja se dogodila jačanjem transnacionalnih institucija koje se nisu etablirale na načelima demokratske procedure i kao takve udaljile su se od stvarnog života većine ljudi. K tomu treba pridodati razočaranost građana državnim institucijama zbog nerealnih očekivanja, što proizlazi iz pitanja koja slijede. Naime, povežemo li pitanje o povjerenju građana u institucije s pitanjima 8 i 9, tj. tko bi trebao i tko sada rješava određene probleme i situacije vezane uz svakodnevni život građana, pokazat će se određeni paradoks. Iako Hrvati nemaju visoko povjerenje u državne institucije, upravo od tih institucija očekuju rješavanje njihovih svakodnevnih problema i situacija te drže da ih one i rješavaju (osim organizacije slobodnog vremena, problema u susjedstvu i odgoja djece). U svakom slučaju, ti rezultati pokazuju vrlo nisku razinu stvarnog supsidijarnog ponašanja

³ Usp. Otfried HÖFFE, Subsidiarität als staatsphilosophisches Prinzip?, u: Alois RIKLIN – Gerard BATLINER (ur.), *Subsidiarität. Ein interdisziplinäres Symposium*, Baden-Baden, 1994., 19–46, ovdje 40.

i djelovanja u hrvatskom društvu. Većina hrvatskih građana – paradoksalno – očekuje rješavanje problema od institucija u koje ima najmanje povjerenja, bez spremnosti osobnog aktiviranja u oblikovanju društvenog života. Prevelika očekivanja od institucija koje na razini povjerenja stoje vrlo nisko rezultiraju razočaranjem i njihovom nesposobnošću da ta očekivanja ispune. S druge strane, nepovjerenje u institucije onemogućuje te institucije da ispune nametnuta im očekivanja budući da svaki poticaj na akciju koji dolazi od institucije zbog temeljnog nepovjerenja biva blokiran na samom početku. Tako se stvara začarani krug nepovjerenja i razočaranosti.

U društveno-političkom smislu kao jedan od razloga takvoj situaciji može se navesti nekoliko desetljeća života u totalitarnoj državi s komunističkom ideologijom, ali i dugačka povijest života »pod čizmom« pri čemu je država na doživljajnoj razini građana agirala kao strano tijelo u organizmu naroda bez stvarne identifikacije građana s nositeljima političke vlasti. Možemo ustvrditi da je posljedica takve povijesne situacije totalitarna *forma mentis* koju je prisvojio *homo politicus croaticus*: svemoćna država diktira svakodnevni život koji vrlo malo ili uopće ne ovisi o osobnom angažmanu pojedinaca koji nisu formalni nositelji društvenih ili političkih funkcija. Nadalje, država bi, prema takvu načinu razmišljanja, trebala brinuti o većini problema iz svakodnevnoga života i to ne čini dovoljno. Takvu stavu o ulozi države u svakodnevnom životu donekle se protivi odgovor na 19. pitanje u kojem na skali od 1 do 10 gotovo 68% ispitanika naginje tvrdnji da ljudi trebaju preuzeti više odgovornosti i brinuti sami se za sebe nasuprot tvrdnji da bi država trebala preuzeti više odgovornosti u brizi da svatko ima što mu je potrebno. Možemo ipak ustvrditi da druga reforma demokracije, sudjelovanje građana u vlasti putem demokratskih izbora zastupnika u Hrvatskoj nije »iživljena«. Zapravo, na razini pretpolitičkoga još smo na samom početku. Dvadeset godina nakon formalne i strukturalne promjene načina vladanja ipak nije dovoljno vrijeme za oblikovanje načina razmišljanja sukladnog mogućnostima koje pruža demokratska procedura i struktura vlasti. A upravo je određena demokratska navika, demokratski način razmišljanja, iskustvo suodgovornosti i osjećaj učinkovitosti vlastitog djelovanja u okviru zajednice uvjet mogućnosti za efikasno funkcioniranje supsidijarnosti u političkom području te civilnom društvu.

2. Civilno društvo

Gore spomenuta treća reforma demokracije ima posljedicu pomanjkanje ili odsutnost demokratske participacije koja je, iako samo preko izabranih

predstavnik, igrala važnu ulogu za demokraciju država nacija. Stoga osobitu ulogu u poboljšanju takve situacije igra jačanje civilnog društva prema načelu supsidijarnosti. Civilno društvo trebalo bi preuzeti vodeću ulogu u oblikovanju i reguliranju društvenoga i političkoga života (*governance*), što je više u skladu s razvojem postmodernog društva za razliku od dosadašnjega modernog društva u kojem za društveno-politički poredak skrbi prije svega vlast (*gouvernment*).⁴ Civilno društvo ne može funkcionirati dulje vrijeme bez građana koji su spremni na sebe preuzeti javne zadaće odgovorno i na bazi dobrovoljnosti, tj. bez pravne obveze i bez odgovarajuće financijske naknade. Nadalje, civilno društvo može postojati samo dotle dok se zadaće koje se tiču zajednice ne povjeravaju u potpunosti stručnjacima, nego u svom bitnom dijelu ostaju zadaća građana koji te zadaće odgovorno ispunjavaju, a što je ključna karakteristika načela supsidijarnosti.⁵ Ako supsidijarnost uključuje prepuštanje kompetencija što je moguće nižoj razini neke zajednice i zahtjev da se problemi i zadaće rješavaju na razini na kojoj nastaju ili što bliže istoj, onda su uvjet mogućnosti ozbiljenja supsidijarnosti određene socijalno-moralne pretpostavke koje moraju ispuniti građani. Za supsidijarnost nije, dakle, toliko važan upravljačko-tehnički vid, nego srednjoročni i dugoročni aspekti stabilizacije i reprodukcije demokratski uređene zajednice.⁶ Zanimljivo je da, što se tiče povjerenja u institucije civilnog društva, a ono bi trebalo biti subjekt načela supsidijarnosti, najveći broj ispitanika, njih 48,7%, ima malo povjerenja. Evidentno je da ono što civilno društvo kao takvo podrazumijeva u životu jedne zajednice u hrvatskom društvu još nije dostiglo razinu koja je potrebna da bi ono bilo efikasan element izgradnje društva.

Glede pitanja tko bi trebao rješavati, a tko doista rješava probleme i situacije vezane uz svakodnevni život građana, udruge civilnog društva najviše postotaka (5–10%) dobivaju na socijalnom području u smislu brige za starije, pomoći samohranim roditeljima, pomoći siromašnima, pomoći osobama s posebnim potrebama i sprječavanja nasilja u obitelji. Iako se radi o malim postotcima (ali najvećim među ponuđenim odgovorima), ipak se iz toga može iščitati da se u Hrvatskoj najveća očekivanja prema udrugama civilnog društva odnose na socijalno-moralno raspoloženje i raspoloživost na primarnoj razini međuljudskih odnosa. Vidljivo je da kod građana postoji osjećaj za dru-

⁴ Usp. Josip GRBAC, *Političko-društveni vid supsidijarnosti*, 22–23.

⁵ Usp. Herfried MÜNKLER, *Subsidiarität, Zivilgesellschaft und Bürgertugend*, u: Alois RIKLIN – Gerard BATLINER (ur.), *Subsidiarität. Ein interdisziplinäres Symposium*, 63–80, ovdje 66.

⁶ Usp. *Isto*, 65.

goga koji nije primarno vođen vlastitim interesima. Kada bi se taj osjećaj manifestirao kod većine građana moglo bi se govoriti o građanskoj vrlini. Motor volonterskog socijalnog angažmana nisu, naime, pozitivni propisi i zakon, nego građanska vrlina, spremnost na svojevrijedno odricanje, a ne od javne vlasti prisiljeno odricanje, a da pritom to odricanje nije povezano s neposrednim vlastitim interesima, zadovoljavanjem nagona ili ostvarenjem želja. To je pak stav na kojem neka zajednica ili društvo počiva. Povežemo li vrlinu i politiku, onda to znači da se politička zajednica u građanskim željama i djelovanjima koja se tiču javne sfere uvijek mora promatrati kao nešto što ima vrijednost samo po sebi. Građanska vrlina odbacuje predodžbu prema kojoj društvo i država s njezinim institucijama ne bi bili ništa drugo nego resursi za ostvarenje vlastitih interesa. Vrli je onaj tko je bez vanjske prisile spreman odreći se određenih dobara (pa bilo to i vlastito slobodno vrijeme) i određenog načina djelovanja. Pritom je poseban naglasak potrebno staviti na to da se ovdje radi o dobrovoljnom angažmanu, bez vanjske prisile pa je iz toga vidljivo zašto je s civilnim društvom usko povezana građanska vrlina. Građanska vrlina znači da građani sami od sebe, bez vanjske prisile javne vlasti u svom djelovanju poštuju i čuvaju pretpostavke na kojima počiva zajednica kojoj pripadaju. Na taj način zapravo i djeluju kao građani, a ne kao podanici. Bez takve građanske vrline načelo supsidijarnosti ostaje samo zahtjev prema pojedincima koji nema nikakva utjecaja u političkom području. I obrnuto, načelo supsidijarnosti je to koje građansku vrlinu potiče.⁷ Budući da je u neposrednom životnom okruženju ljude najlakše pokrenuti za socijalni angažman utemeljen na moralnim vrijednostima, i budući da građani upravo u tom području i na toj razini vide mogućnost najvećeg doprinosa udruga civilnog društva, jasno je da bi »vježbanje supsidijarnosti« trebalo započeti upravo u socijalnom području pri čemu bi bilo vrlo važno pojačati govor o moralnim vrijednostima koje imaju učinka na zajednicu kojoj čovjek pripada. Na taj način razvijala bi se »supsidijarna svijest« koja bi se u sljedećem koraku proširila i na političkom područje. Problem je, međutim, u tomu – a što nije idealno, jer se civilno društvo gradi iz baze, a čak 90,9% ispitanika nisu članovi neke udruge civilnog društva (28. pitanje) – da bi ulogu promotora supsidijarnosti trebala preuzeti država, tj. političke elite kod kojih trenutno nije razvidna volja da takvo što učine. S druge strane, mnoga empirijska istraživanja u sociologiji, politologiji i drugdje pokazuju da svi organizirani društveni sustavi koji se nalaze u procesu rastuće složenosti prije ili kasnije nastoje oživjeti funkcionalne sustave na nižim razinama jer o

⁷ Usp. *Isto*, 67–68.

njima ovisi preživljavanje cijelog sustava.⁸ Pritom ostaje kao poteškoća činjenica da postoji veliko nepovjerenje u hrvatske institucije koje bi u javnosti trebale animirati načelo supsidijarnosti. Bez vraćanja povjerenja u institucije, čini se, neće biti uspjeha ni u nastojanjima da supsidijarnost kao načelo organizacije društva i djelovanja na nižim razinama postane nešto što će hrvatski građani prepoznati kao vrijedno truda i osobnog zalaganja za zajedničko dobro.

3. Utjecaj pojedinaca na odluke

Analizu uloge državnih institucija, s jedne strane i osobne uloge, s druge strane u rješavanju problema i situacija povezanih sa svakodnevnim životom podupiru i osobni osjećaji koji opisuju sadašnje stanje stvari o mogućnosti utjecaja pojedinaca na određene odluke. U odgovorima na 24. pitanje: Što mislite, koliko ljudi zaposleni na sljedećim radnim mjestima u Hrvatskoj sudjeluju u donošenju odluka na svom radnom mjestu?, na skali od 1 do 10, 32% ispitanika naginje mišljenju da ljudi ne sudjeluju u odlukama političkih stranaka, dok ih oko 48% smatra da u njima sudjeluju. Mišljenje o odlučivanju u civilnim udrugama je slično: oko 33% smatra da ljudi ne sudjeluju u odlukama civilnih udruga, a oko 40% ispitanika misli da ljudi sudjeluju u odlukama civilnih udruga. Što se pak tiče direktnog pitanja ispitanicima (26. pitanje) o mogućnosti utjecaja na odluke koje se tiču lokalne zajednice, čak više od 75% ispitanika smatra da uopće ne mogu ili mogu vrlo malo utjecati na te odluke, a gotovo 84% ispitanika smatra da kao pojedinci uopće ne mogu ili mogu vrlo malo mogu utjecati na odluke koje se tiču šire regije i čitave Hrvatske. Moguće poboljšanje takve situacije može započeti jačanjem lokalnih podružnica političkih stranaka i, sukladno tomu, donošenjem odluka važnih za lokalnu zajednicu na lokalnoj razini što bi u političkom smislu pojačalo i osjećaj odgovornosti i osjećaj da se i »ljude iz susjedstva sluša« u stvarima koje se tiču primarnoga životnog prostora.

Kad se radi o članovima udruga i njihovim odgovorima na 27. pitanje: Možete li, i u kojoj mjeri, Vi kao član neke udruge utjecati na odluke..., brojke su samo malo bolje. Naime, oko 55% njih smatra da uopće ne mogu ili vrlo malo mogu utjecati na odluke koje se tiču lokalne zajednice, dok na odluke koje se tiču šire regije i čitave Hrvatske to misli oko 64% ispitanika. Te brojke upućuju na veliku pasivnost građana koja može biti nasljeđe totali-

⁸ Usp. Hans GESER, »Subsidiarität« im gesellschaftlichen Wandel, u: Alois RIKLIN – Gerard BATLINER (ur.), *Subsidiarität. Ein interdisziplinäres Symposium*, Baden-Baden 1994., 163–191, ovdje 176.

tarnoga komunističkog sustava budući da je on u Hrvatskoj najduže trajao. I ovdje dolazi do izražaja bitna razlika između totalitarnoga i demokratskoga sustava: u totalitarnim uređenjima odluke se donose »negdje drugdje«, daleko od »baze«, dok demokracija pretpostavlja i zahtijeva uključivanje građana u donošenje odluka prije svega onih koje se tiču svakodnevnog života u lokalnoj zajednici, ali i odluka o onima na koje prenose pravo zastupanja vlastitih interesa na državnoj razini. Zaziranje od javnog angažmana vidljivo je i iz odgovora na 33. pitanje: Kada bi u nekom mediju bilo objavljeno nešto što zahtijeva reakciju, biste li se osobno javili tom mediju (pismom, e-mailom, telefonom...) i reagirali? Čak više od 40% ispitanika sigurno i vjerojatno ne bi reagiralo, 28% možda bi, možda ne bi reagiralo, a vjerojatno ili sigurno reagiralo bi oko 29% ispitanika.

O svijesti o važnosti razvoja udruga civilnog društva i osjećaju mogućnosti da se preko njih postignu određeni ciljevi govore odgovori na 28. pitanje: čak 90,9% ispitanika nisu članovi neke udruge (nevladine organizacije). Gdje se mogu tražiti razlozi takve nezainteresiranosti?⁹ Na temelju dosad rečenoga može se reći da razlozi za to leže u osobnom osjećaju nemogućnosti utjecaja na političke odluke (na svim razinama) te u uvjerenju da država, tj. javna vlast treba zadržati ili povećati patronat nad problemima i potrebama vezanim uz svakodnevni život građana (8., 9. i 26. pitanje). S druge strane, smatramo da upravo nedostatak angažmana u udrugama rezultira osjećajem bespomoćnosti. Ako je udruživanje građana u nevladine, civilne udruge s ciljem ostvarivanja zajedničkog dobra ili zajedničkog djelovanja u određenim aktivnostima pokazatelj razvijenosti društva, a osobito s obzirom na ostvarivanje načela supsidijarnosti, onda moramo zaključiti da hrvatsko društvo u tom smislu još nije na dovoljnom stupnju razvoja.

Zaključak

Visok postotak povjerenja u sebe i primarne zajednice temeljene na osjećaju (obitelj i prijatelji) te socijalna osjetljivost za ugrožene članove zajednice, tj. visok postotak povjerenja u sferi političkoga kao humusa iz kojega izrasta bilo kakva politička akcija, pokazuje dobre antropološke pretpostavke za razvoj supsidijarnosti. Poteškoća se javlja uključivanjem u političku sferu gdje se ne može zanijekati posljedica desetljeća življenja u totalitarnoj državi što je ane-

⁹ U tom kontekstu bilo bi zanimljivo pozabaviti se pitanjem bave li se udruge civilnog društva u Hrvatskoj marginalnim temama koje nemaju potencijala privući veći broj angažiranih pojedinaca.

steziralo političku maštu i inicijativu i ostavilo traga u obliku straha glede izlaganja u javnoj sferi. Uz to je svakako povezano »prisiljeno preskakanje« (politički razvoj zapadnog svijeta i stvaranje Europske unije tjera hrvatsko društvo na ubrzani razvoj pretpostavki za priključenje nadnacionalnim asocijacijama) druge reforme demokracije koja je od krucijalne važnosti za razvoj demokratskog načina mišljenja i angažman u društvenom i političkom životu prema načelu supsidijarnosti.

Koliko god bi supsidijarnost trebala biti jača u svojoj horizontalnoj dimenziji u smislu interakcije jednakopravnih udruga, čini se da je na ravnima države, tj. vlasti, ako joj je stalo općeg dobra, odgovornost za stvaranje političkih i pravnih okvira za promociju supsidijarnosti te za odgoj, tj. stvaranje nove, demokratske *formae mentis* kao uvjeta mogućnosti realizacije načela supsidijarnosti u svakodnevnom životu građana. Svijest o osobnoj odgovornosti građana donekle je prisutna. Nedostaje volje za angažman i osjećaja da takve djelatnosti mogu donijeti plodove.

No, kao što se demokracija ne ostvaruje preko noći, tako se ni društvo koje živi prema načelu supsidijarnosti ne može ozbiljiti jednokratnom implementacijom načela supsidijarnosti i pretpostavki koje ono sobom nosi. Oživotvorenje supsidijarnosti proces je u kojem, s obzirom na rezultate istraživanja, veliku ulogu imaju, ako žele dobro hrvatskom društvu, političke elite. Jasno je da bi se u tom smislu morala dogoditi metamorfoza u unutarstranačkoj konstituciji moći odgojem političara za supsidijarnost, a što bi se, doduše, moglo negativno odraziti na unutarstranačku disciplinu. Ipak, političke stranke igraju važnu ulogu ne samo na državnoj, već i na lokalnim razinama i u tom smislu u strankama bi se mogao razvijati osjećaj za djelovanje prema načelu supsidijarnosti. Najveći posao tiče se ipak mobilizacije samih građana da ono temeljno povjerenje u same sebe i primarne zajednice iskoriste kao potencijal za snažniji angažman u društvenoj i političkoj zajednici u kojoj se odvija njihov svakodnevni život te da udruženi s drugim istomišljenicima pokušaju rješavati probleme i situacije na koje nailaze. Jasno je da državne institucije to ne smiju blokirati, već je njihova zadaća takve akcije poticati i podržavati. U svakom slučaju, danas supsidijarnosti u Hrvatskoj nema. Koliko će generacija proći dok društvo koje živi prema načelu supsidijarnosti počne donositi prve plodove, teško je procijeniti. No, sigurno je da je rok za intenzivniji govor o supsidijarnosti i za stvaranje zakonskih okvira za njezino omogućavanje *sada*.

Summary

ELEMENTS ON THE CROATIAN SOCIAL-POLITICAL SCENE IN LIGHT OF THE PRINCIPLES OF SUBSIDIARITY

Nenad MALOVIĆ

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 000 Zagreb
nenad.malovic@vz.t-com.hr

Based on research conducted within the project »Subsidiarity in Croatian society«, this article attempts to highlight the situation in Croatian society regarding subsidiarity through a political-social perspective. The presumption of subsidiarity is positive anthropology: the human person and the family. Subsidiarity presumes man's awareness of personal responsibility for oneself and the community he lives in, the will to engage in common good and a feeling of effectiveness for one's engagement. The research analysis begins with the question of citizens' trust in various institutions where we see that citizens place the least trust in government institutions and a great deal of trust in themselves. The unnatural path and skipping of a second reform of democracy is seen to be a handicap to developing subsidiarity which should lay the path and preconditions for a third reform which emerges as a response to trans-national organizations. Overrated expectations of the government to resolve problems relating to everyday life are brought out to the surface as something inherited after a long period lived in a totalitarian regime. This is reflected in the level of undeveloped civil society in Croatia. Seeing that civil society should be the subject of subsidiarity, we can conclude that that subject in Croatia does not exist. Nevertheless, there is a certain level of social awareness that is related to the tasks of civil society organisations which leads to a positive, primary potential in the development of subsidiarity which focuses on the importance of civil virtues in that process. In Croatia however, awareness of the importance of civil society and volunteering by citizens for common good is insufficiently developed which is evident in the high percentage of those surveyed who are not members of any civil society organisation. This is however the result of a personal feeling of inability to participate in important decision making processes at the local, regional or national level. In conclusion the author highlights the lack of subsidiarity in Croatian society but also the existence of pre-political preconditions for any serious engagement of the state/political elite in developing subsidiarity.

Key words: subsidiarity, trust in institutions, civil society, democratic reform, civil virtue.